

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (मनरेगा), 2005

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा काय आहे?

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (MGNREGA), 2005, प्रत्येक ग्रामीण कुटुंबाला आर्थिक वर्षात किमान 100 दिवसांच्या वेतन रोजगाराची हमी देऊन ग्रामीण कुटुंबांना उपजीविकेची सुरक्षा आणि रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी भारत सरकारने लागू केलेला ऐतिहासिक कायदा आहे. घरातील प्रौढ सदस्य अकुशल हाताने काम करण्यासाठी स्वयंसेवक आहेत.

कायदेशीर चौकट:

ग्रामीण भागातील गरिबी दूर करणे, शाश्वत विकासाला चालना देणे आणि ग्रामीण भागात उपजीविकेच्या संधी वाढवणे या उद्देशाने मनरेगा जगातील सर्वात मोठ्या सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमांपैकी एकाच्या अंमलबजावणीसाठी कायदेशीर चौकट प्रदान करते. हे ग्रामीण कुटुंबांना, विशेषतः उपेक्षित समुदायांना, त्यांना प्रतिष्ठित आणि फायदेशीर रोजगार उपलब्ध करून देऊन सक्षम करण्यासाठी डिझाइन केलेले आहे.

प्रमुख तरतुदी:

हमी रोजगार:

मनरेगाची मुख्य तरतूद ही प्रत्येक ग्रामीण कुटुंबाला आर्थिक वर्षात किमान 100 दिवसांच्या मजुरीच्या रोजगाराची हमी आहे ज्यांचे प्रौढ सदस्य अकुशल हाताने काम करतात. कायदा याची खात्री देतो

पात्र कुटुंबांना त्यांच्या घराजवळील रोजगाराच्या संधी उपलब्ध आहेत, ज्यामुळे त्रासदायक स्थलांतर कमी होईल आणि स्थानिक विकास वाढेल.

कार्यस्थळ निर्मिती:

जलसंधारण, दुष्काळ निवारण, ग्रामीण पायाभूत सुविधांचा विकास आणि नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापन यासह विविध ग्रामीण विकास प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीसाठी MGNREGA कार्यस्थळे तयार करणे अनिवार्य करते. ही कार्यस्थळे ग्रामीण कुटुंबांना उत्पादक क्रियाकलापांमध्ये गुंतण्यासाठी व्यासपीठ म्हणून काम करतात जे ग्रामीण जीवनमान आणि मालमत्तेच्या वाढीस हातभार लावतात.

किमान वेतन आणि मजुरी देय:

हा कायदा मनरेगा अंतर्गत काम करणाऱ्या कामगारांना किमान वेतन देण्याची हमी देतो, त्यांना त्यांच्या श्रमाचा योग्य आणि वेळेवर मोबदला मिळण्याची खात्री देतो. हे राज्य सरकारांनी निश्चित केलेल्या किमान वेतनाच्या दरापेक्षा कमी वेतन देण्यास प्रतिबंधित करते आणि इलेक्ट्रॉनिक हस्तांतरण किंवा रोख पेमेंटद्वारे कामगारांना वेळेवर वेतन वितरित करण्याची तरतूद करते.

सामाजिक लेखापरीक्षण आणि पारदर्शकता:

मनरेगा सामाजिक लेखापरीक्षण, सार्वजनिक सुनावणी आणि तक्रार निवारण प्रणाली यांसारख्या यंत्रणेद्वारे पारदर्शकता, जबाबदारी आणि नागरिकांच्या सहभागावर भर देते. हे ग्रामीण समुदायांना सक्षम करते

MGNREGA प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीवर लक्ष ठेवणे, रेकॉर्डची पडताळणी करणे आणि भ्रष्टाचार, गैरव्यवस्थापन किंवा कामगारांच्या हक्कांचे उल्लंघन झाल्याच्या घटनांचा अहवाल देणे.

प्रभाव:

मनरेगाने संपूर्ण भारतातील लाखो ग्रामीण कुटुंबांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देऊन ग्रामीण जीवनमान, दारिद्र्य कमी करणे आणि सामाजिक समावेशावर परिवर्तनात्मक प्रभाव पाडला आहे. याने घरगुती उत्पन्न सुधारण्यास, मूलभूत सुविधांपर्यंत पोहोचण्यास, मालमत्ता निर्मितीला प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि ग्रामीण भागातील स्थानिक प्रशासन संस्थांना बळकट करण्यात मदत केली आहे.

आव्हाने आणि चिंता:

त्याच्या यशानंतरही, मनरेगाला निधीच्या अडचणी, मजुरी देण्यात होणारा विलंब, प्रशासकीय अडथळे आणि भ्रष्टाचार आणि गळती या मुद्द्यांशी निगडित आव्हानांचा सामना करावा लागतो. मनरेगा अंतर्गत निर्माण केलेल्या मालमत्तेची गुणवत्ता आणि टिकाऊपणा, तसेच मनरेगा कामगारांच्या कौशल्य विकास आणि उत्पादकता वाढवण्याच्या गरजेबद्दल चिंता आहेत.

निष्कर्ष:

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (MGNREGA) भारताच्या ग्रामीण विकासाच्या लँडस्केपमध्ये महत्त्वपूर्ण हस्तक्षेप दर्शवितो, ग्रामीण भागात रोजगार निर्मिती, दारिद्र्य निर्मूलन आणि सामाजिक सक्षमीकरणासाठी हक्क-आधारित दृष्टिकोन प्रदान करतो.

मनरेगाने ग्रामीण जीवनमान वाढवण्यात आणि सर्वसमावेशक विकासाला चालना देण्यासाठी उल्लेखनीय प्रगती केली असताना, त्याच्या अंमलबजावणीतील आव्हानांना तोंड देण्यासाठी, बळकट करण्यासाठी सतत प्रयत्नांची गरज आहे.

उत्तरदायित्व यंत्रणा, आणि कार्यक्रमाची दीर्घकालीन टिकाव आणि प्रभाव सुनिश्चित करते.